

Ks. Paweł Mąkosa

ZARYS KATECHEZY O SAKRAMENTACH ŚWIĘTYCH

Tegoroczne Ogólnopolskie Sympozjum Katechetyczne w KUL poświęcone zostało sakramentom oraz katechezie przybliżającej ich rozumienie i formującej do ich przyjmowania. Podjęta problematyka wydaje się niezwykle aktualna, przede wszystkim ze względu na ważność i moc działania sakramentów, które „są skutecznymi i widzialnymi znakami, poprzez które człowiekowi udzielane są określone łaski właściwe każdemu sakramentowi”¹.

Konstytucja o Liturgii Soboru Watykańskiego II mówi, że sakramenty „stanowią ośrodek całego życia liturgicznego” (KL 6). Wśród najważniejszych skutków sakramentów można wymienić: „uświęcenie człowieka, wyrażenie, powiększenie i umocnienie wiary przyjmującego (skutek indywidualny); budowanie Kościoła jako Mistycznego Ciała Chrystusa i jego wzrost (skutek eklezjalny, społeczny); oddawanie czci Bogu, czyli kult; pouczenie za pomocą słów i rzeczy (skutek katechetyczny); wzrost czynnej miłości i rozwój życia chrześcijańskiego (skutek zarówno indywidualny jak i społeczny)”².

Już choćby na podstawie tego krótkiego zarysu istoty sakramentów można dostrzec ich niezastąpioną wartość dla każdego katolika. Z tego względu istotne jest również samo przygotowanie do ich przyjmowania. Zadania tego podejmuje się przede wszystkim szeroko rozumiana katecheza. Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Catechesi tradendae* mówił:

¹ R. Czekalski. *Życie sakramentalne sensem egzystencji ludzkiej*. W: *Pedagogika wiary*. Red. A. Hajduk, J. Mólka. Wydawnictwo WAM: Kraków 2007 s. 272.

² Cz. Krakowiak. *Nowe akcenty w posoborowej nauce o sakramentach*. W: *W służbie Bogu i ludziom*. Red. H. Słotwińska. Polihymnia: Lublin 2005 s. 164.

„Katecheza z natury swej jest związana w sposób szczególny ze sprawowaniem sakramentów, gdyż właśnie w sakramentach, a zwłaszcza w Eucharystii, Jezus Chrystus działa najpełniej w celu przemiany człowieka” (CT 23). Natomiast *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* postuluje, aby katecheza miała „charakter ściśle liturgiczny na wszystkich etapach edukacyjnych: dzieci młodsze przygotowuje do uczestnictwa w Eucharystii oraz w sakramencie pokuty i pojednania, dzieci starsze wprowadza w lekturę Pisma świętego i do świadomego wyznania wiary, młodzież gimnazjalną przygotowuje do przyjęcia sakramentu bierzmowania, zaś młodzież ponadgimnazjalną do odczytania i wyboru drogi powołania i założenia rodziny chrześcijańskiej” (PDK 25).

Najważniejszą kwestią w katechezie sakramentalnej jest wiara przyjmującego sakrament, bez wiary bowiem sakramenty nie mają żadnego znaczenia i pozostają nieskuteczne. Oprócz wiary ważna jest także wiedza o sakramentach świętych, rozumienie ich istoty i skutków jakie niosą dla życia duchowego. Zarówno więc silna wiara jak i pogłębiona wiedza odnośnie do sakramentów, stanowią podstawowe kryteria udziału w życiu sakramentalnym. Do tego właśnie powinna przede wszystkim formować katecheza.

Poniżej omówione zostaną główne założenia formacji w odniesieniu do poszczególnych sakramentów. Zostaną one podzielone, zgodnie z *Katechizmem Kościoła Katolickiego*, na sakramenty wtajemniczenia (chrzest, bierzmowanie, Eucharystia), sakramenty uzdrowienia (pokuty i pojednania, namaszczenia chorych) oraz sakramenty w służbie komunii (sakrament święceń, sakrament małżeństwa) (por. KKK 1113).

W niniejszej refleksji pominięta zostanie pogłębiona teologia i liturgia poszczególnych sakramentów, gdyż każdy z nich zostanie odrębnie omówiony w kolejnych referatach. Zaprezentowane zostaną natomiast ogólne wskazania formacyjne dla wszystkich sakramentów. Zasygnalizowana problematyka zostanie opracowana w kluczu sakramentów, tzn. każdy z sakramentów zostanie po kolei omówiony w aspekcie katechetycznego przygotowania do jego przyjęcia.

1. SAKRAMENTY WTajemNICZENIA CHRZEŚCJAŃSKIEGO

Wtajemniczenie chrześcijańskie można rozumieć jako „stopniowe wprowadzanie w misterium chrześcijaństwa, którego kulminacyjnym punktem jest przyjęcie sakramentów: chrztu, bierzmowania i Eucharystii”³. Celem tak rozumianej formacji jest przyjęcie wiary Kościoła, jego doktryny, moralności i liturgii oraz przyjęcie trzech sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. W starożytności sakramenty te katechumeni przyjmowali jednej nocy podczas celebracji Wigilii Paschalnej, dzisiaj proces ten rozłożony jest na kilka lub nawet kilkanaście lat a katecheza jest głównym narzędziem tego procesu (por. DOK 66).

1.1. CHRZEST

Sakrament chrztu jest sakramentem narodzin chrześcijanina oraz bramą otwierającą dostęp do pozostałych sakramentów⁴. Najważniejszym skutkiem chrztu jest oczyszczenie z grzechów i nowe narodzenie w Duchu Świętym. Dzięki temu sakramentowi ludzie stają się nowymi stworzeniami, przybranymi dziećmi Boga, członkami Kościoła i świątynią Ducha Świętego (por. KKK 1265). „Kościół wierny misji otrzymanej od Chrystusa, zawsze uważał chrzest za pierwszy sakrament i nie tylko dlatego, że chronologicznie jest udzielany jako pierwszy, ale przede wszystkim ze względu na jego znaczenie jako „wejście do życia i do królestwa” oraz początek procesu potwierdzania przynależności do Chrystusa, który zostanie udoskonalony w pozostałych sakramentach”⁵.

³ E. Majcher. *Inicjacja chrześcijańska*. W: *Wokół katechezy posoborowej*. Red. R. Chałupniak, J. Kochel, J. Kostorz, W. Spyka. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego 2004 s. 119.

⁴ Por. KKK 1213.

⁵ L. Borello. *Chrzest*. W: *Słownik katechetyczny*. Red. K. Misiaszek. Wydawnictwo Salezjańskie: Warszawa 2007 s. 141.

W polskiej rzeczywistości trudno mówić o katechetycznym przygotowaniu do chrztu dzieci lub młodzieży, bowiem w zdecydowanej większości zostali oni ochrzczeni w okresie niemowlęcym. Nie oznacza to jednak, że tematyka związana z sakramentem chrztu została całkowicie pominięta w założeniach nauczania religii i katechezy. Przeciwnie, wiele treści chrzcielnych można odnaleźć już w pierwszych latach edukacji religijnej w szkole podstawowej. Katechezę tę można nazwać katechezą mistagogiczną, a więc „pogłębiającą życie Boże zapoczątkowane przez chrzest”⁶.

Najistotniejsze cele i zadania nauki religii w pierwszych latach szkoły podstawowej dotyczą „inicjacji religijno-eklezyjalnej w duchu sakramentu chrztu”, [...] budzenia „świadomości godności dziecka Bożego i przynależności do Kościoła – rodziny Jezusa”⁷. Z tego względu wiele miejsca w programie i podręcznikach poświęcone zostało wyjaśnieniom treści i symboliki obrzędów chrzcielnych oraz uświadamianiu uczniom, że przez chrzest weszli w ścisłe, osobiste relacje z Bogiem i Kościołem. Treści nauczania religii skoncentrowane są wokół idei dziecięstwa Bożego i zostały podzielone na grupy tematyczne skupione wokół znaków i symboli chrzcielnych tj. znaku krzyża, Pisma świętego, białej szaty symbolizującej godności dziecka Bożego, wody i chrzcielnicy, modlitwy Ojciec nasz oraz znaku światła⁸.

Najważniejsze cele, jakie stawia sobie nauczanie religii i katecheza, to uświadomienie godności dziecka Bożego i konsekwencji życia wiarą wpływających z przyjęcia chrztu świętego. W ramach nauczania religii i katechezy nie występuje więc bezpośrednio przygotowanie do przyjęcia sakramentu chrztu, gdyż nie ma takiej potrzeby, ale poruszanych jest wiele treści przypominających istotę tego sakramentu i zobowiązania z niego wypływające.

⁶ E. Młyńska. *Inicjacja do sakramentu Eucharystii i pokuty klasy I-III*. W: *Katecheza w parafii. Poszukiwanie tożsamości*. Red. K. Kantowski. Wydawnictwo Salezjańskie: Warszawa 2004 s. 39.

⁷ H. Iwaniuk. *Cele i zadania lekcji religii w nauczaniu zintegrowanym*. AK 2004 t. 143 z. 1(572) s. 33.

⁸ Por. tamże.

1. 2. BIERZMOWANIE

Katechizm Kościoła Katolickiego stwierdza, że bierzmowanie „udokonała łaskę chrztu” (nr 1316), wzmacnia wiarę i trwale określa status bierzmowanego w Kościele⁹. *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego* opisuje rzeczywistość dokonującą się podczas bierzmowania w następujący sposób: „Skutkiem sakramentu bierzmowania jest specjalne wywołanie Ducha Świętego, jak to, które zostało udzielone w dniu Pięćdziesiątnicy. Wyciska ono w duszy niezatarte znamię – charakter, przynosi wzrost łaski chrzcielnej: zakorzenienia głębiej w synostwie Bożym, ściślej jednoczy nas z Chrystusem i Jego Kościołem; pomnaża w nas dary Ducha Świętego; udziela specjalnej mocy do wyznawania wiary chrześcijańskiej”¹⁰.

W Polsce sakramentu bierzmowania udziela się najczęściej uczniom trzeciej klasy gimnazjum a proces przygotowania do bierzmowania dzieli się na przygotowanie dalsze, bliższe i bezpośrednie¹¹, choć nie brakuje innych propozycji w tym względzie¹². Wydaje się, że najbardziej zasadne jest uznanie, że przygotowanie dalsze prowadzone jest od wczesnego dzieciństwa w rodzinie, następnie na lekcjach religii w szkole podstawowej i katechezie parafialnej doprowadzającej do sakramentów pokuty i Eucharystii. Do przygotowania dalszego zalicza się również nauczanie religii w szkole, także w gimnazjum.

Przygotowanie bliższe natomiast powinno odbywać się w rodzinnej parafii kandydatów w ciągu dwóch pierwszych lat nauki w gimnazjum, poprzedzających rok, w którym następuje przyjęcie sakramentu bierzmowania¹³. Odnosnie do przygotowania bezpośredniego przeważa stanowi-

⁹ Por. D. Skrok. *Bierzmowanie w życiu chrześcijanina*. MiGG: Radom 2003 s. 47.

¹⁰ *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Jedność: Kielce 2005 nr 268.

¹¹ Por. Krakowiak s. 144.

¹² *Katechizm Kościoła Katolickiego* mówi o dwóch formach przygotowania do przyjęcia bierzmowania: katechetycznym (dalszym) oraz duchowym (bezpośrednim) (por. nr 1310).

¹³ Por. PNR s. 104-105.

sko, że powinno ono bezpośrednio poprzedzać przyjęcie sakramentu¹⁴ i polegać na udziale w spotkaniach formacyjnych a także w wyjazdowych rekolekcjach, dniu skupienia połączonym ze spowiedzią, nowennie do Ducha Świętego itp.¹⁵.

W katechezie przygotowującej do bierzmowania zaleca się zwrócenie uwagi na następujące aspekty: „związek między chrztem a bierzmowaniem, działanie Ducha Świętego w różnych sytuacjach, perspektywa życia eklesjalnego i świadectwa misyjnego”¹⁶.

Całość formacji powinna mieć na celu także to, aby „starać się obudzić zmysł przynależności do Kościoła Jezusa Chrystusa, zarówno do Kościoła powszechnego, jak i wspólnoty parafialnej” oraz „doprowadzenie chrześcijanina do głębszego zjednoczenia z Chrystusem, do większej zażyłości z Duchem Świętym, Jego działaniem, darami i natchnieniami, aby mógł lepiej podjąć apostolską odpowiedzialność życia chrześcijańskiego” (KKK 1309).

Formacja do przyjęcia sakramentu bierzmowania jest niezwykle istotna także ze względu na to, że jej podmiotem są ludzie dorastający i właściwy przebieg tej formacji w dużej mierze warunkuje ich chrześcijańską przeszłość. Chronologicznie rzecz ujmując sakrament bierzmowania jest też ostatnim sakramentem inicjacji chrześcijańskiej i powinien kończyć proces wtajemniczenia, dlatego oczekiwania od przyjmujących go są bardzo wysokie.

1.3. EUCHARYSTIA

Źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego jest Eucharystia (por. KK 11), która „oznacza i cudownie urzeczywistnia komunie życia

¹⁴ Por. PNR s. 104-105; T. Panuś. *Inicjacja do sakramentu bierzmowania*. W: *Katecheza w parafii* s. 68. Por. także *Instrukcja duszpasterska Episkopatu Polski dotycząca sakramentu bierzmowania*. W: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1996-1998*. Red. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz. Lublin 1999 s. 39-45.

¹⁵ *Katechizm Kościoła Katolickiego* podkreśla szczególną ważność sakramentu pokuty w bezpośrednim przygotowaniu do bierzmowania.

¹⁶ J. Bulckens. *Bierzmowanie*. W: *Słownik katechetyczny* s. 101-102.

z Bogiem i jedność Ludu Bożego, przez które Kościół istnieje” (KKK 1325). Eucharystia nazywana jest również Najświętszym Sakramentem, co podkreśla jej istotę.

Głównym celem katechezy eucharystycznej jest przede wszystkim kształtowanie wewnętrznych postaw uzdalniających do przyjęcia tego sakramentu¹⁷. W tym kontekście *Kodeks Prawa Kanonicznego* stwierdza, że dzieci, które przystępują do Komunii świętej powinny rozumieć „tajemnicę Chrystusa” i „z wiarą i pobożnością przyjmując Ciało Chrystusa” (kan. 913). Sformułowanie to wyznacza kierunki formacji eucharystycznej. Zadania szczegółowe przygotowania do przyjęcia Eucharystii powinny zatem koncentrować się na rozwijaniu wiary dziecka, motywacji do przyjęcia tego sakramentu, szacunku do świętości, zdolności do uczestniczenia w liturgii (np. rozumienie symboli, znaków, gestów), świadomości ważności niedzielnej Mszy św., zdolności składania ofiar oraz potrzeby i praktyki osobistych adoracji Najświętszego Sakramentu¹⁸.

W Polsce Komunii świętej po raz pierwszy udziela się przede wszystkim w drugiej klasie szkoły podstawowej, w której dokonuje się przygotowanie bliższe i bezpośrednie, natomiast program klasy trzeciej koncentruje się wokół pomocy dzieciom w coraz bardziej świadomym korzystaniu z Eucharystii i sakramentu pokuty¹⁹. Szczególny akcent położony jest również na społecznym i eklezjalnym wymiarze życia sakramentalnego. Wspólnota Kościoła zostaje ukazana jako „wspólnota serc, która urzeczywistnia się w celebracji eucharystycznej”²⁰.

Celem podstawowej formacji eucharystycznej jest pełne i aktywne uczestnictwo w Eucharystii²¹ a do tego ma prowadzić coraz głębsze rozumienie liturgii eucharystycznej i pogłębianie motywacji do uczestniczenia we Mszy św. Formacja ta, choć w sposób najbardziej intensywny prowa-

¹⁷ Por. Iwaniuk s. 35.

¹⁸ Por. J. Kostorz. *Katecheza dzieci w młodszym i średnim wieku szkolnym*. W: *Katechetyka szczegółowa*. Red. J. Stala. Biblos: Tarnów 2003 s. 96-100.

¹⁹ *Program Nauczania Religii* ujmuje tę kwestię następująco: „rozwijanie gotowości regularnego korzystania z sakramentu pokuty i przyjmowanie Komunii świętej w I piątce miesiąca oraz w każdą niedzielę i święto w ciągu całego roku” (s. 32).

²⁰ Młyńska s. 40.

²¹ Por. PPK s. 25; Młyńska s. 39.

dzona jest przed przyjęciem Pierwszej Komunii Świętej nie może się jednak do niej ograniczać, ale powinna „rozwijać się progresywnie, odpowiednio do rozwoju osobowościowego katechizowanych przez cały czas katechizacji”²². Katecheza eucharystyczna powinna więc przenikać cały proces katechizacji na wszystkich etapach edukacyjnych.

2. SAKRAMENTY UZDROWIENIA

Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego zapewniają nowe życie w Chrystusie. Człowiek jednak z natury jest słaby fizycznie i moralnie, dlatego „nowe życie Bożego może ulec osłabieniu, a nawet można je utracić przez grzech” (KKK 1420). Z tego powodu w Kościele funkcjonują tzw. sakramenty uzdrowienia, dzięki którym Chrystus – lekarz dusz i ciał, przez pośrednictwo Kościoła uzdrawia i zbawia swoich wiernych. Do sakramentów uzdrowienia należą sakramenty pokuty i pojednania oraz namaszczenia chorych.

2.1. SAKRAMENT POKUTY I POJEDNANIA

Katechizm Kościoła Katolickiego podkreśla, że przebaczenie ze strony Boga i pojednanie z Kościołem dokonuje się w sposób liturgiczny w sakramencie pokuty i pojednania (por. nr 1440). Do przeżywania tego sakramentu powinna przygotowywać katecheza, która „jest zainteresowana, bardziej niż zagadnieniem przekazywania treści, problemem wychowania postaw konstytutywnych chrześcijańskiego nawrócenia, tym ważniejszym przy obecnym kryzysie praktyki sakramentalnej, gdyż postawa nawrócenia wewnętrznego jest nie tylko warunkiem do tego, by sakrament miał znaczenie i skutek zbawczy, ale także niezbywalnym za-

²² M. Cogiel, A. Szwajcok. *Katecheza eucharystyczna*. W: *Wokół katechezy posoborowej* s. 162.

pleczem psychologicznym dla przywrócenia samej praktyki sakramentalnej”²³.

Znaczące miejsce w katechezie zajmuje więc przygotowanie do sakramentu pokuty i pojednania, polegające przede wszystkim na kształtowaniu sumienia oraz postawie nawrócenia. W procesie tym kładzie się szczególny nacisk na budzenie i rozwijanie wiary, która jest podstawą zachowań moralnych. Bez wiary normy chrześcijańskiej moralności stają się jedynie niezrozumiałym zbiorem zakazów i nakazów. Podstawą kształtowania prawego sumienia jest więc wiara i osobista więź przyjaźni z Bogiem²⁴. W katechezie chodzi przede wszystkim o „przekazanie takiego obrazu Boga, który będzie zachęcał dziecko do tej osobowej relacji, a nie przejmował lękiem przed karą”²⁵. Dopiero wówczas zasady moralności chrześcijańskiej mogą być w pełni akceptowane i realizowane.

W procesie przygotowującym do przeżycia sakramentu pokuty, okresem najbardziej intensywnym jest czas bezpośredniego przygotowania do pierwszej spowiedzi i Komunii św., przypadający w większości środowisk w drugiej klasie szkoły podstawowej. Zarówno *Katechizm Kościoła Katolickiego* (por. nr 1457) jak również *Kodeks Prawa Kanonicznego* (por. nr 914) podkreślają, że przyjęcie Pierwszej Komunii świętej powinno być poprzedzone sakramentalną spowiedzią.

W przygotowaniu do pierwszej spowiedzi podstawowym elementem jest ukazywanie grzechu jako niewdzięczności człowieka wobec Bożej miłości. Nie można bowiem uczyć wyznawania grzechów w oderwaniu od ukazania nieszczęścia, jakie one ze sobą niosą. Z takiej motywacji powinien wypływać szczery żal i mocne postanowienie poprawy.

Bardzo ważny w formacji sumienia jest też sam moment pierwszej spowiedzi. Małe dzieci nie mogą jeszcze popełnić grzechu śmiertelnego i dlatego „spowiedź nie może być surowym sądem, lecz w miarę łagodnym środkiem leczniczo-wychowawczym. [...] Nie musi się to jednak

²³ G. Gatti. *Pokuta (sakrament)*. W: *Słownik katechetyczny* s. 720.

²⁴ Por. J. Nagórny. *Moralny wymiar katechezy. Spojrzenie tologa moralisty*. W: *Podstawowe wymiary katechezy*. Red. M. Majewski. Inspektorat Towarzystwa Salezjańskiego: Kraków 1991 s. 77-101.

²⁵ J. Bagrowicz. *Wychowanie sumienia u podstaw wychowania integralnego*. W: *Edukacja wobec dylematów moralnych współczesności*. Red. F. Adamski, A. M. de Tchorzewski. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego: Kraków 1999 s. 97.

wiązać z budzeniem lęku, szczególnie niebezpiecznego w procesie wychowania sumienia dziecięcego, lecz powinno służyć budzeniu skruchy, czyli żalu, że się obraziło Boga, miłującego Ojca, z ożywianiem nadziei i wolą poprawy”²⁶.

Katecheza formująca do przeżycia sakramentu pokuty i pojednania powinna więc kłaść szczególny nacisk na kształtowanie sumienia i postawę nawracania się. Dopiero dla tak uformowanych chrześcijan sakrament pokuty będzie znaczącą pomocą na drodze duchowego rozwoju.

2.2. NAMASZCZENIE CHORYCH

Drugim sakramentem uzdrowienia jest sakrament namaszczenia chorych. Jest ono sakramentem, któremu poświęcono najmniej uwagi w dokumentach i podręcznikach katechetycznych. Wynika to z faktu, że ten sakrament jest najbardziej odległy egzystencjalnie od życia dzieci i młodzieży, gdyż niezwykle rzadko jest przez nie przyjmowany. Z drugiej jednak strony wydaje się, że nauczanie religii w szkole, jak również katecheza parafialna w okresie dziecięcym i młodzieńczym stanowi najlepszą, a często jedyną okazję do ukazania istoty tego sakramentu. W późniejszych latach trudno bowiem nie tylko o permanentną ale nawet okazijną formację religijną.

Katecheza namaszczenia chorych „skupia się na treściach tekstów liturgicznych (Pismo święte, euchologia, obrzędy, symbole, język itp.) i czyni wszystko przy pomocy stosownych środków. [...] powinna sprawić, aby życie – za pośrednictwem dynamiki teologiczno-liturgicznej właściwej namaszczeniu chorych – zostało przeniknięte celebracją. Powinna ona ożywić tajemnicę i celebrować cierpienie chrześcijańskie jako ciągle ukierunkowane na Boga w życiu Kościoła. Także jako ukierunkowane na Kościół, w którym osoby Boskie oddziałują na niego i z nim a z nim dla innych w Chrystusie”²⁷.

²⁶ W. Olejnik. *Teologia moralna*. T. III. *Wartościowanie moralne. Prawo – sumienie – dobro – zło*. Akademia Teologii Katolickiej: Warszawa 1988 s. 137.

²⁷ A. M. Triacca. *Namaszczenie chorych*. W: *Słownik katechetyczny* s. 628.

3. SAKRAMENTY W SŁUŻBIE KOMUNII

Oprócz sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego i sakramentów uzdrowienia, *Katechizm Kościoła Katolickiego* wyróżnia sakramenty, które udzielane są w służbie komunii. Należą do nich sakramenty święceń oraz małżeństwo, które ze swej natury są „nastawione na zbawienie innych ludzi”, udzielają „szczególnego posłania w Kościele i służą budowaniu Ludu Bożego” (KKK 1534).

3.1. SAKRAMENT ŚWIĘCEŃ

Sakrament święceń jest „sakramentem, dzięki któremu posłanie, powierzone przez Chrystusa Apostołom, nadal jest spełniane w Kościele aż do końca czasów. Jest to więc sakrament posługi apostołowskiej. Obejmuje on trzy stopnie: episkopat, prezbiterat i diakonat” (KKK 1536).

W katechezie, szczególnie młodzieży szkół ponadgimnazjanych, wiele miejsca poświęcono odkrywaniu osobistego powołania i drogi życiowej. Dominują w niej jednak treści dotyczące powołania do małżeństwa czy rodziny a rzadziej odnoszą się do kapłaństwa i życia zakonnego. Takie proporcje są zrozumiałe ze względu na powszechność powołania do małżeństwa i ilościową elitarność powołań do szczególnej służby Bożej. Zarówno w założeniach teoretycznych jak i w podręcznikach brakuje jednak wyraźniejszych wzmianek o tej drodze życia jako alternatywnej dla małżeństwa i życia w samotności drogi w Kościele.

Katecheza traktująca o sakramencie święceń jest jednak konieczna i powinna „podkreślać, że *sakrament święceń* jest rzeczywistością, która należy do organicznej całości Kościoła. Jest on *kontynuacją* i szczególnym *przejawem* «munus» Chrystusa Kapłana, Proroka i Pasterza w służbie całemu Kościołowi”²⁸ a „działalność katechetyczna na rzecz sakramentu kapłaństwa powinna zatroszczyć się o to, by kandydaci do posług w ogólności, a zwłaszcza do tych wynikających ze święceń, byli eksper-

²⁸ Triacca. *Sakrament kapłaństwa*. W: *Słownik katechetyczny* s. 817.

tami w rzeczywistości Bożej i wystarczająco uformowani do prowadzenia dialogu z rzeczywistością ziemską²⁹.

Nauczanie religii i katecheza powinny poświęcić więcej miejsca sakramentowi święceń ukazując go jako szczególną drogę życia i posługi w Kościele. W ten sposób także systematyczna edukacja religijna wpisywałaby się w proces odkrywania powołań do kapłaństwa i życia konsekrowanego.

3.2. MAŁŻEŃSTWO

Trwające całe życie małżeńskie przymierze pomiędzy mężczyzną i kobietą z woli Chrystusa w Kościele katolickim jest jednym z siedmiu sakramentów świętych (por. KKK 1601). Razem z sakramentem święceń małżeństwo należy do grupy sakramentów w służbie wspólnoty, jest ono bowiem „posługą w Kościele i razem z nim buduje królestwo Boże”³⁰. Podobnie jak w przypadku pozostałych sakramentów, także w przypadku małżeństwa katecheza podejmuje się zadania przygotowania do jego przeżycia.

Dyrektorium Katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce przypomina, że w aspekcie formacji do małżeństwa „podstawowym zadaniem duszpasterzy i katechetów jest jasne ukazywanie prawdy, że jedynie powrót do pierwotnego zamysłu Bożego względem małżeństwa i rodziny (por. Mt 19, 1-9) jest w stanie zapobiec dalszej degradacji rodziny polskiej, a także ją odrodzić. Jest nim także stałe nawoływanie, aby rodzina stała w centrum wszystkich działań o charakterze legislacyjnym, administracyjnym, społecznym, politycznym i duszpasterskim, gdyż dopiero wysiłki i działania o charakterze kompleksowym i skoordynowanym mogą skutecznie przyczynić się do zabezpieczenia jej trwałego charakteru jako podstawowej wspólnoty życia społecznego i kościelnego” (PDK 9).

W katechezie przygotowującej do życia w małżeństwie i rodzinie chodzi „przede wszystkim o ukazanie życia wspólnoty małżeńskiej i ro-

²⁹ Tamże s. 818.

³⁰ G. Fregni. *Małżeństwo*. W: *Słownik katechetyczny* s. 565-567.

dzinnej w kontekście sakramentu, przez który doznaje ona szczególnej konsekracji”³¹. *Podstawa Programowa Katechezy* postuluje, aby już w gimnazjum „prowadzić przygotowanie bliższe do sakramentu bierzmowania i dalsze do sakramentu małżeństwa”. Wśród proponowanych treści dominują te związane z istotą małżeństwa chrześcijańskiego i jego przymiotami: jedność, nierozzerwalność, płodność i sakramentalność (por. PPK s. 32) a także wspólnota rodzinna, Kościół domowy, ludzka płciowość itp.

Podczas przygotowania bliższego „młodzież powinna być pouczona o obowiązkach, czyli zadaniach małżonków i sposobie ich realizacji, a także o przymiotach małżeństwa (jedności, nierozzerwalności), odpowiedzialnym ojcostwie, macierzyństwie, aspektach życia seksualnego, akcie małżeńskim (o jego funkcjach, wymogach, celach), naturalnym rytmie płodności, właściwym wychowaniu dzieci, miłości małżeńskiej, rodzicielskiej itd.”³².

Przygotowanie bezpośrednie polega na przeprowadzeniu kanonicznej rozmowy z narzeczonymi, udziale w naukach przedślubnych, przygotowaniu i przeżyciu sakramentu pokuty i pojednania oraz Eucharystii³³. W przygotowaniu bezpośrednim „najważniejszą prawdą teologiczną, jaką powinni przygotowujący się do małżeństwa dobrze zrozumieć, jest prawda o sakramentalności małżeństwa, a więc o tym, że małżeństwo jest sakramentem, czyli włączeniem małżonków w Boży plan zbawienia i uświęcenia, realizowany przez Chrystusa w Kościele. [...] powinno się ugruntować w nupturientach katolicką naukę o małżeństwie i przygotować ich do godnego zawarcia sakramentalnego małżeństwa. Przygotowanie bezpośrednie powinno wtajemniczyć narzeczonych w obrzędy sakramentu małżeństwa, aby świadomie i aktywnie brali udział w jego celebracji, wraz ze zrozumieniem znaczenia gestów i tekstów liturgicznych”³⁴.

³¹ J. Stala. *Katecheza o małżeństwie i rodzinie*. W: *Leksykon pedagogiki religii*. Red. C. Rogowski. Verbinum: Warszawa 2007 s. 288.

³² M. Tunkiewicz. *Przygotowanie do małżeństwa*. W: *Leksykon pedagogiki religii* s. 646.

³³ Por. tamże s. 647-649.

³⁴ J. Dzierżanowski. *Katecheza przygotowująca do małżeństwa*. W: *Wokół katechezy posoborowej* s. 210.

Przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie najbardziej widoczne jest w trzeciej klasie liceum. Problematyka edukacji religijnej na tym etapie oscyluje wokół powołania życiowego, życia rodzinnego i konieczności dawania świadectwa w tym środowisku. Ostatni rok nauczania religii w liceum poświęcony jest przygotowaniu bliższemu do życia w rodzinie. „Celem katechizacji w tym roku jest uformowanie pozytywnej postawy wobec życia, wobec małżeństwa i rodziny, a także wobec osób starszych i niepełnosprawnych. Poszanowanie swojej godności i godności każdego człowieka oraz kształtowanie postawy miłości i odpowiedzialności jako podstaw małżeństwa i rodziny”³⁵.

Zakładane osiągnięcia w tej klasie dotyczą znajomości zasad pracy nad sobą i formacji sumienia, katolickiej nauki o małżeństwie i rodzinie oraz zasad funkcjonowania Kościoła domowego. Zamierzone umiejętności to: odczytanie własnego powołania jako Bożego wezwania, kształtowanie sumienia w oparciu o obiektywne normy, postawa służby i miłości, podejmowanie obowiązków małżeńskich i rodzinnych.

Przygotowanie do małżeństwa dokonuje się również w środowisku parafialnym. *Program Katechezy Parafialnej młodzieży szkół ponadgimnazjalnych* cel tej katechezy upatruje w udzieleniu młodzieży pomocy w odkrywaniu powołania, zrozumieniu istoty wspólnoty małżeńskiej, rozpoznaniu zadań we wspólnocie i kształtowaniu umiejętności potrzebnych do życia w takiej wspólnocie³⁶. Na zakończenie katechezy parafialnej uczestnicy otrzymać mają zaświadczenia o uzyskaniu przygotowania bliższego do małżeństwa i życia w rodzinie.

Katechetyczne przygotowanie do sakramentu małżeństwa powinno więc przede wszystkim pomóc w odkryciu powołania do życia w małżeństwie i rodzinie, informować o przymiotach małżeństwa sakramentalnego i kształtować postawy konieczne do trwania małżeńskiej wspólnoty.

³⁵ A. Offmański. *Katecheza chrześcijańskiego świadectwa młodzieży na poziomie szkół ponadgimnazjalnych*. AK 2004 t. 143 z. 1(572) s. 75.

³⁶ Por. PKP s. 11.

ZAKOŃCZENIE

Niniejsza refleksja miała na celu syntetyczne ukazanie założeń formacji do przyjęcia sakramentów w polskim systemie edukacji religijnej. Ze względu na ograniczone ramy ukazano jednak tylko główne założenia katechezy o sakramentach. Wydaje się jednak, że powyższa refleksja może stanowić tło, na którym szczegółowo omówiona zostanie istota poszczególnych sakramentów i katechetyczna formacja do ich przyjęcia.